वार्षिकः पाठ्यक्रमः
सत्रम् 2018–19
कक्षा – अष्टमी
विषय : संस्कृतम्
(प्रतिभा–समूहः)

प्रथम–सत्रस्य पाठ्यक्रमः

वर्णविचारः – वर्णसंयोजनम्, वर्णविन्यासः **प्रथमः पाठः – ''सुभाषितानि''।** ❖ सस्वरगायनम् अनुवाचनं च। ❖ शब्दार्थज्ञानं, लिङ्गज्ञानं श्लोकार्थज्ञानम् च। ❖ श्लोकाधारितप्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः, अभ्यासकार्यम्। ❖ श्लोके आगतानां कर्तृपदानां, क्रियापदानां, पर्यायपदानां विलोमपदानां च चयनम्। ❖ नैतिक–मूल्यानां निर्देशः। (अधिगमसम्प्राप्तिः – श्लोकोच्चारणाभ्यासः, महापुरुषाणां प्रकृतिः, साहित्यस्य महत्त्व–विषये जानन्ति)
द्वितीयः पाठः – ''बिलस्य वाणी न कदापि मे श्रुता'' ❖ आदर्शवाचनम्, अनुवाचनम्, काठिन्यनिवारणम्, शब्दार्थज्ञानं, लिङ्गज्ञानम् अभ्यासकार्यम् च। ❖ संख्याज्ञानम् – एकतः शतपर्यन्तम्। श्रुतलेखनम्। ❖ पाठे आगतानां कर्तृपदानां, क्रियापदानां, अव्ययपदानां, पर्यायपदानां विलोमपदानां च चयनम्। ❖ अव्ययपरिचयः – अद्य–ह्यः, श्वः–कुतः, उपरि, अत्र–तत्र–कुत्र। यथा – अद्य सोमवासरः। श्वः मंगलवासरः। ह्यः रविवासरः। कदा सोमवासरः? (प्रश्नोत्तराभ्यासः)। ❖ नैतिक– मूल्यानां निर्देशः। (अधिगम सम्प्राप्तिः – छात्राः लघुवाक्यरचनाभ्यासे निपुणाः भवन्ति।)
तृतीयः पाठः – ''डिजीभारतम्'' ❖ आदर्शवाचनम्, अनुवाचनम्, शब्दार्थाः सरलार्थाः अभ्यासकार्यम् च। ❖ प्रत्यक्षरूपेण चित्रमाध्यमेन वा संङ्गणक–चलदूरवाणी–यन्त्राणां प्रयोगं दर्शयित्वा शिक्षणम्। ❖ नूतनशब्दपरिचयः अर्थज्ञानम् वाक्यप्रयोगश्च। ❖ अनेकशब्दानां कृते एकशब्दनिर्माणम् – जिज्ञासा, चिकीर्षा, पिपासा, ...। ❖ तुमुन् प्रत्ययस्य सामान्यपरिचयः पदनिर्माणम् च।

(अधिगमसम्प्राप्तिः – छात्राः आधुनिक–यन्त्राणां विषये जानन्ति। तुमुन् प्रत्ययं संयोज्य पदनिर्माणे च समर्थाः भवन्ति।)
चतुर्थः पाठः – ''सदैव पुरतो निधेहि चरणम्''। ❖ सस्वरगायनम्, भाव–अवबोधनम्, अभ्यासकार्यम्। ❖ शब्दरूपाणि – देव, नर, लता, अस्मद्, युष्मद्। ❖ सर्वनामशब्दरूपाणि – किम्, तत्, एतत्, त्रिषु लिङ्गेषु यथा – एषः बालकः। एषा बालिका। एतत् पुस्तकम्। इत्यादयः। ❖ धातुपरिचयः – कृ, भू, दृश्, लिख्, पठ् पञ्चलकारेषु वाक्यप्रयोगः ❖ नैतिकमूल्यानां निर्देशः। (अधिगम सम्प्राप्तिः – श्लोकानां सस्वरगायनं जानाति। पुल्लिङ्गः – स्त्रीलिङ्गः – नपुंसकलिङ्गःशब्दरूपाणां प्रयोगे समर्थाः भवन्ति।)
पंचमः पाठः – ''कण्टकेनैव कण्टकम्''। ❖ आदर्शवचनम्, अनुवाचनम्, भाव–अवबोधनम्। अभ्यासकार्यम्, नैतिकमूल्यानां निर्देशः। ❖ अव्ययपरिचयः – अद्य–ह्यः, श्वः–कुतः, उपरि, अत्र–तत्र–कुत्र। यथा – अद्य सोमवासरः। श्वः मंगलवासरः। ह्यः रविवासरः। कदा सोमावासरः? (प्रश्नोत्तराभ्यासः)। ❖ सन्धिज्ञानम् – दीर्घ–गुण–यण्–अयादि। मम परिचयः, अस्माकं विद्यालयः, संस्कृतभाषायाः महत्त्वम् इत्यादिविषयेषु पञ्च–पञ्चवाक्यानि लेखनीयानि। ऋकारान्त मातृ–स्वसृ–पितृ–वक्तृ सदृशशब्दानां प्रथमा–तृतीया–सप्तमी–विभक्तिषु त्रिषु वचनेषु अभ्यासः प्रयोगः च। गम्–कृ–पा–खाद्–लिख्–पठ्–हस्–ज्ञा–भू इत्यादीनां धातूनां क्त्वा–तुमुन् प्रत्यययोः अभ्यासः। प्रत्यक्षपद्धति द्वारा पठति–पठित्वा, लिखति, लिखित्वा इत्यादयः। पुस्तकं पठित्वा लिखति। पत्रं लिखित्वा हसति। फलं खादित्वा आगच्छति। पठितुं विद्यालयं गच्छति। द्रष्टुं मन्दिरं गच्छति। भ्रमितुम् इच्छति। पठितुम् इच्छति। गन्तुम् इच्छति। ❖ (अधिगमसम्प्राप्तिः – भाषिकक्षमता–लेखनक्षमतयोः वृद्धिः भवति)
षष्ठः पाठः – ''गृहं शून्यं सुतां विना'' ❖ संवादशैल्या आदर्शवाचनम्। छात्राः पात्ररूपेण कक्षायां पाठस्य नाट्याभिनयं करिष्यन्ति। ❖ शब्दार्थाः, सरलार्थाः अभ्यासकार्यम् च। ❖ प्रथमातः तृतीयाविभक्तौ परिवर्तनम् बालः – बालेन, छात्रः – छात्रेण, लता – लतया, बालिका – बालिकया

लक्ष्मी – लक्ष्म्या, पुत्री – पुत्र्या, लेखनी – लेखन्या, फलम् – फलेन मित्रं – मित्रेण ❖ विशेषण–विशेष्यपरिचयपूर्वकम् अभ्यासः, चयनम् मेलनम् च। ❖ (अधिगमसम्प्राप्तिः – नारीजागरूकता सशक्तिकरणम् च। तृतीयाविभक्ति–प्रयोगे निपुणाः भवन्ति)
सप्तमः पाठः – ''भारतजनताऽहम्'' ❖ सस्वरगायनम् अभ्यासकार्यम् च। ❖ श्लोकार्थज्ञानं शब्दार्थज्ञानं, लिङ्गज्ञानञ्च। ❖ श्लोकाधारितप्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः। ❖ श्लोके आगतानां कर्तृपदानां, क्रियापदानां, पर्यायपदानां, विलोमपदानां, विशेष्य–विशेषणपदानां च चयनम्। नैतिक–मूल्यानां निर्देशः। (अधिगमसम्प्राप्तिः – भारतपरिचयः, स्वदेशाभिमानः च। विशेषण–विशेष्यज्ञानम् जानन्ति।)
अपठित अवबोधनम् – एकपदेन, पूर्णवाक्येन यथानिर्देशं वा प्रश्नोत्तराणाम् अभ्यासः। ❖ अनुप्रयुक्तव्याकरणम् – कारक परिचयः। विभक्तिप्रयोगस्य सामान्यनियमाः। ❖ उपपदविभक्तिपरिचयः। अभितः, परितः, सर्वत्रः, सह, साकं, समं, सार्धम्, अलम्, नमः, स्वाहा, स्वधा, धिक्, प्रति, विना। यथा – शिक्षकं परितः छात्राः सन्ति। (अधिगमसम्प्राप्तिः – भाषिकक्षमतायाः वृद्धिः आत्मविश्वासश्च।)
❖ प्रथमसत्रस्य पाठ्यक्रमस्य पुनरावृत्तिः। ❖ आदर्शप्रश्नपत्रस्य अभ्यासः परिचर्चा च। ❖ प्रथमसत्रस्य परीक्षा।

(प्रतिभा–समूहः)

द्वितीयसत्रस्य पाठ्यक्रमः

नवमः पाठः – ''सप्तभगिन्यः'' ❖ संवादशैल्याम् आदर्शवाचनम्, अनुवाचनम्, अभ्यासकार्यम्, नैतिकमूल्यानां निर्देशः। ❖ तुमुन् प्रत्ययप्रयोगः – प्रकृतिप्रत्ययविभागः। ❖ पदस्तरे अभ्यासः – पठ्, गम्, हस्, लिख्, खाद्, दृश्, खेल्, चल् इत्यादीनां धातूनां तुमुन् प्रत्ययेन संयोज्य मौलिकाभ्यासः करणीयः। ❖ वाक्यस्तरे अभ्यासः – ❖ बालकः (पठ् + तुमुन्) इच्छति। – बालकः पठितुम् इच्छति।

❖ युवकः(खाद् + तुमुन्) इच्छति। युवकः खादितुम् इच्छति।

❖ एवमेव विंशति–वाक्यानां मौखिकाभ्यासः लिखिताभ्यासश्च।

(अधिगमसम्प्राप्तिः – छात्राः तुमुन् प्रत्यय–प्रयोगे समर्थाः भवन्ति।)

दशमः पाठः – ''नीतिनवनीतम्''

❖ सस्वरगायनम्, श्लोकान्वयः, शब्दार्थविवेचनम्, भावस्पष्टीकरणम्।

❖ श्लोकाधारितप्रश्नोत्तराणामभ्यासः

❖ श्लोके आगतानां कर्तृपदानां क्रियापदानां पर्यायपदानां विलोमपदानां विशेषण–विशेष्यपदानां च चयनम्। नैतिकमूल्यानां निर्देशः।

(अधिगमसम्प्राप्तिः – सदाचारस्य ज्ञानं प्राप्नोति। छात्रः सत्यमार्गरतः शिष्टः अभिवादनशीलः आज्ञाकारी च भवति। श्लोकार्थव्याख्याने समर्थः भवति। नूतनशब्दान् ज्ञात्वा तेषां वाक्यप्रयोगे समर्थः भवति।)

एकादशः पाठः – ''सावित्री बाई फूले''।

❖ अभ्यासकार्यम्। नैतिकमूल्यानां निर्देशः।

❖ विशेष्य–विशेषणशब्दानां मेलनम्।

❖ कथालेखनम्, संवादलेखनम्, चित्रवर्णनम्।

❖ 'तत्' इति सर्वनामशब्दस्य त्रिषु लिङ्गेषु सर्वविभक्तिषु च प्रयोगः अभ्यासश्च।

(अधिगमसम्प्राप्तिः – वाक्यनिर्माणक्षमतावृद्धिः।)

द्वादशः पाठः – ''कः रक्षतिः कः रक्षितः''।

❖ संवादशैल्याम् आदर्शवाचनम्। अनुवाचनम्।

❖ भाव–अवबोधनम्। अभ्यासकार्यम्।

❖ नैतिकमूल्यानां निर्देशः।

❖ 'पर्यावरणम्' विषये पञ्चवाक्यानि लेखनीयानि।

❖ प्लास्टिकनिर्मितवस्तूनां संस्कृतभाषायां नामानि लेखनीयानि।

❖ पञ्चाशत् आरभ्य शत्पर्यन्तं संख्याभ्यासः।

❖ अनुप्रयुक्तव्याकरणम् – संधि–प्रत्यय–उपसर्गः।

❖ कारकाणि आधृत्य वाक्यरचनाभ्यासः।

❖ पत्रलेखनम्।

(अधिगमसम्प्राप्तिः – लेखनक्षमतावृद्धिः आत्मविश्वासश्च।)

त्रयोदशः पाठः – ''क्षितौ राजते भारतस्वर्णभूमिः''

❖ सस्वरगायनम्, श्लोकान्वयः शब्दार्थविवेचनम् भावस्पष्टीकरणम्।

❖ श्लोकाधारितप्रश्नोत्तराणामभ्यासः गृहकार्यम् च।

(अधिगमसम्प्राप्तिः – श्लोकानां सस्वरगायनं कुर्वन्ति देशस्य गौरवं च अनुभवन्ति।)

चतुर्दशः पाठः – ''आर्यभटः'' । ❖ आदर्शवाचनम्, अनुवाचनम्, अभ्यासकार्यम् । ❖ नैतिकमूल्यानां निर्देशः । ❖ मति, गति, रति, प्रीति इत्यादीनाम् इकारान्त, स्त्रीलिङ्गशब्दानां सर्वविभक्तिषु प्रयोगः अभ्यासश्च । (अधिगमसम्प्राप्तिः – व्याकरणिकक्षमतावृद्धिः ।)
पञ्चदशः पाठः – ''प्रहेलिकाः'' । ❖ सस्वरगायनम्, अनुवाचनम्, अभ्यासकार्यम् । ❖ अन्यप्रहेलिकानां संग्रहः अभ्यासश्च करणीयः । (अधिगम सम्प्राप्तिः – तार्किकक्षमतायाः वृद्धिः ।)
प्रथमसत्रीयपाठ्यक्रमस्य द्वितीयसत्रीयपाठ्यक्रमे समावेशः । ❖ प्रथमः पाठः – ''सुभाषितानि'' । अभ्यासकार्यम् । ❖ द्वितीयः पाठः – ''बिलस्य वाणी न कदापि मे श्रुता'' । अभ्यासकार्यम् । ❖ संधिप्रयोगः – दीर्घ–गुण–यण्–अयादि । ❖ प्रत्ययप्रयोगः – क्त्वा–तुमुन्–ल्यप् । द्वितीय सत्र पाठ्यक्रमस्य पुनरावृत्तिः । आदर्शप्रश्नपत्राणाम् अभ्यासः परिचर्चा च । द्वितीयसत्रस्य परीक्षा ।